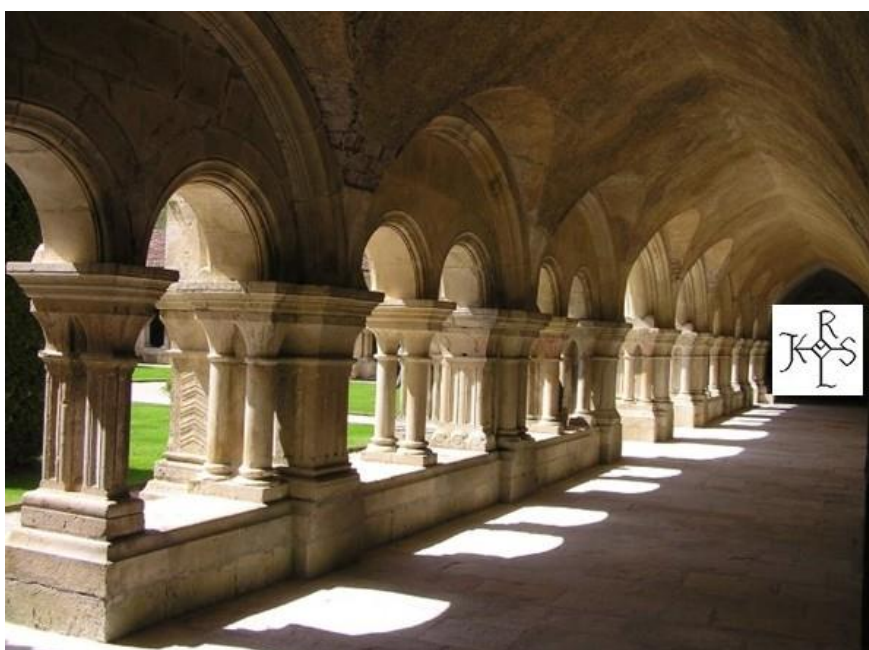

Gregoriaanse zang, stilte en beroering

Een rapportage van
Schola Cantorum Karolus Magnus (SCKM)
in opdracht van
stichting kenniscentrum immaterieel erfgoed Nederland

*Gerard Pieters
Jos Verhagen*

voorjaar 2023

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
2.	Wat is gregoriaans en hoe werken wij aan het behoud daarvan?	4
3.	Wie zijn er bij onze schola betrokken	6
4.	Hoe heeft het gregoriaans zich ontwikkeld?	7
5.	Hoe heeft de schola de traditie opgepakt?	9
6.	Waar beoefenen wij het gregoriaans?	10
7.	Hoe ordenen wij onze manifestaties rond ons erfgoed?	12
8.	Hoe is het gregoriaans opgebouwd en hoe zing je het?	13
9.	Wat willen wij doorgeven?	14
10.	Wat is de kern van wat wij doen?	16
11.	Wat vinden we zelf leuk aan het zingen van gregoriaans?	16
12.	Wat maakt dat ook jongere generaties gregoriaans leuk zullen vinden?	16
13.	Hoe en waar hebben wij wat vastgelegd?	17
14.	Hoe geven we het immaterieel erfgoed door naar volgende generaties?	17
15.	Een sterkte-zwakte analyse van en door de schola	17
16.	Toekomstplannen en voorgenomen acties	19
	Bijlage 1: voordrachtformulier met namen ondersteuners	21
	Bijlage 2: door schola uitgegeven cd's en boeken	22

Inleiding

Dit geschrift is vervaardigd in opdracht van de stichting Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland. Dit centrum is een uitvoeringsorgaan dat in Nederland werkzaam is in het kader van het in 2012 door Nederland ondertekende UNESCO verdrag over de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed, het waarborgen van onderling respect voor dit erfgoed, het verhogen van het bewustzijn voor het belang van immaterieel erfgoed en op internationaal niveau het bieden van onderlinge samenwerking en bijstand. Erfgoedgemeenschappen in Nederland kunnen zich bij voornoemd kenniscentrum aanmelden. De schola heeft dat gedaan in juni 2021. Wil men als erfgoedgemeenschap binnen het kenniscentrum toetreden tot de zogenaamde ‘inventaris’ van het kenniscentrum, dan dient men daartoe vanuit het centrum te worden uitgenodigd. Vervolgens dient men een zogenaamd borgingsplan op te stellen dat laat zien wat de erfgoedgemeenschap precies doet en hoe deze haar erfgoed behoedt en voor de komende jaren wil veiligstellen.

Een onafhankelijke commissie toetst dit borgingsplan en brengt advies uit aan het bestuur van de stichting Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland, waarna bij een positief gevolg het immaterieel erfgoed wordt bijgeschreven in de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland.

In januari 2023 ontving de schola een dergelijke uitnodiging en besloot het scholabestuur op deze uitnodiging in te gaan. Vanuit de schola werd onder de naam **'Gregoriaanse zang, stilte en beroering'** het hier beschreven borgingsplan opgesteld.

Wij menen dat een bijschrijving in de Inventaris bijdraagt aan onze bekendheid. Gelet op de opdracht die wij onszelf stellen ("*het bewaren, zorgvuldig bestuderen, op hoog niveau uitvoeren en uitdragen van de authentieke gregoriaanse zang als kostbaar cultureel, spiritueel en liturgisch erfgoed*" cf. artikel 1.1 van ons huishoudelijk reglement) is bekendheid voor ons van cruciaal belang. De verhoopde bijschrijving de Inventaris vraagt om een goede doordinking van al onze activiteiten en dwingt ons tot het concretiseren en actualiseren van onze missie en visie. De periodieke evaluatie van de

borgingsactiviteiten zal ons scherp houden op de vraag of we doen wat we ons hebben voorgenomen te doen.

2. Wat is gregoriaans en hoe werken wij aan het behoud daarvan?

Gregoriaanse gezangen zijn gezongen teksten. Ze zijn van oudsher verbonden aan de liturgie van de Rooms Katholieke Kerk. Ze worden gekenmerkt door eenstemmigheid, worden meestal zonder instrumentale begeleiding gebracht en ze kennen een vrij ritme. De teksten zijn veelal afkomstig uit het Oude en Nieuwe Testament en vooral het boek Psalmen is een belangrijke bron. Die teksten hebben bijna steeds betrekking op algemeen menselijke gevoelens. Ze verkrijgen een hoge intensiteit als ze worden vertolkt in gregoriaanse toonzetting.

Het is deze zang die de schola cantorum Karolus Magnus wil bewaren, propageren en vooral ook actualiseren.

Al die activiteiten onderneemt de schola als een zelfstandige en autonome vereniging. Weliswaar repeteert de schola in een kerk en treedt ze in kerken op, ze is niet aan een parochie of kerkelijke instelling verbonden.

Algemeen gesproken willen we onze doelen – het bewaren, propageren en actualiseren van de gregoriaanse zang - bereiken door het

a. houden van repetities.

Wekelijks verzamelen zich op de dinsdagavond 20 uur 17 mannelijke zangers en hun dirigent in de sacristie van de kerk van St. Antonius van Padua, beter bekend als de Groenestraatkerk, om daar te repeteren. Een variërend aantal zangers heeft er dan al een voorrepetitie opzitten die om 19u begint. Die voorrepetitie is bedoeld voor specifieke zangoefeningen (stem- en klankvorming, interval, legato zingen, enz.) gericht op een of enkele zangers. In de eigenlijke repetitie wordt aandacht besteed aan het repertoire dat in de dan nabije toekomst uitgevoerd wordt. De pauze dient de gezelligheid, maar is ook het moment van mededelingen, discussie en besluiten over lopende zaken.

b. werven en opleiden van zangers.

Het getalsmatig optimum ligt bij 16 zangers. Werving is dan aan de orde als de groepsgrootte daaronder zakt. Soms melden zich belangstellenden na een optreden van de schola, soms nemen we zelf initiatief om in een wijdere cirkel

nieuwe rekruten te benaderen. Tot nu toe is dat succesvol, maar tot een verjonging van de schola heeft dat niet geleid en die is wel nodig. Werving van nieuwe zangers is overigens niet beperkt tot het katholieke volksdeel; we richten ons op ieder die geboeid is door de gregoriaanse zang en – natuurlijk – over een redelijke stem beschikt.

- c. verzorgen van concerten en vieringen, het opluisteren van vernissages en vieringen en de uitgave van publieksboekjes.

Natuurlijk zijn we met enige regelmaat in kerken te vinden, bijvoorbeeld bij rouw- en trouwdiensten of bijzondere vieringen. Wij willen het uitvaartritueel bij de tijd brengen door te participeren bij crematierituelen of bij begrafeningen op natuurbegraafplaatsen. Daarvoor is een aangepast gregoriaans programma in ontwikkeling. Maar onze ambities reiken verder

dan het opluisteren van rouwdiensten. We zijn er nadrukkelijk op gericht de gregoriaanse zang ook een podium buiten de kerk te geven. Dat stelt ons in staat de gregoriaanse zang voor een geheel ander publiek voor het voetlicht te brengen en ook anderen dan kerkgangers in contact te brengen met de schoonheid en de zeggingskracht van het gregoriaans. Het informeren van ons publiek over wat we zingen vinden we nodig, omdat gregoriaanse zang gaat over gezongen woorden: eerst (begrip van) het woord dan de zang. Elke uitvoering, groot of klein, wordt daarom begeleid door een tekstboekje.

- d. organiseren van workshops en uitgeven van cd's en boeken.

Jaarlijks organiseert de dirigent, samen met het Randstedelijk Zanginstituut een workshop, in het westen van het land. Enkele jaren geleden vond een dergelijke workshop plaats bij de studentenparochie van de Radbouduniversiteit. Nog weer langer gelden werden de aan Nijmeegse scholen verbonden muziekdocenten uitgenodigd om kennis te nemen van hetgeen op repetitieavonden van de schola aan de orde komt. Er zijn ook praktische workshops verzorgd voor leerlingen van eindexamenklassen van middelbare scholen, die muziek en/of andere creatieve vakken in hun eindexamenpakket hebben.

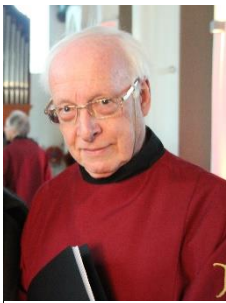
Inmiddels zijn van de Schola zes cd's, twee dubbel-cd's en drie boeken verschenen. Een overzicht hiervan is opgenomen in bijlage 1.

- e. Continueren van een hoog niveau van directie. Bij het ten uitvoer brengen van onze ambities is de rol van onze dirigent cruciaal. Onze uitvoeringspraktijk steunt op diens diepgaande kennis van het gregoriaans en de onderliggende bronnen. De afgelopen decennia heeft hij met de schola een schat aan ervaringen opgedaan. Uitkomst is een eigen stijl van koordirectie, die de eigen groeiende inzichten in het gregoriaans weet te combineren met de (on)mogelijkheden van de zangers.

3. Wie zijn er bij onze schola betrokken?

De schola bestaat op dit moment uit 17 **zangers** en een dirigent, allen mannen en met een gemiddelde leeftijd van 72 jaar. Een trouw en toegewijd gezelschap. Er is weinig verloop. De zangers die momenteel de schola vormen hebben gemiddeld ongeveer 15 jaar ervaring als zanger bij de schola (7 meer dan 20 jaar; 3 tussen de 10 en 20 jaar en 7 minder dan 10 jaar)

Bij de oprichting in 1988 is gekozen voor de verenigingsvorm. De schola staat ingeschreven bij de Kamer van Koophandel en beschikt over statuten en een huishoudelijk reglement. Het **bestuur** van de schola wordt gevormd door een viertal zangers dat onbezoldigd bestuurswerk verricht, eenmaal per 5 á 6 weken vergadert en zich laat bijstaan door commissies en zangers die voorkomende werkzaamheden verrichten.

dirigent Stan Hollaardt

In muzikaal opzicht wordt de schola geleid door een **dirigent**. Deze ontvangt een vrijwilligersvergoeding en adviseert het bestuur. De dirigent restaureert bestaande gregoriaanse gezangen, componeert nieuwe en oefent deze op de wekelijkse repetitieavond bij de zangers in. Hij draagt niet alleen kennis en vaardigheden over met betrekking tot de zang, maar stelt de zangers ook veel achtergrondinformatie ter beschikking.

De schola kent een krimpende groep van **donateurs** met wie contact wordt onderhouden door middel van een halfjaarlijks periodiek.

Door middel van een **website** (www.karolus-magnus.nl) geeft de schola bekendheid aan haar activiteiten en via die website tracht de schola thans zelf belangstellenden op het spoor te komen.

De schola onderhoudt goede contacten met het **dekenaat Nijmegen** en met twee andere **plaatselijke scholae** met wie bij gelegenheid nauw samengewerkt wordt. Samen met de vrouwenschola Voces Caelestes brengen wij jaarlijks een kerstconcert

en met de parochiële mannenschola Gregoriaans Koor Dukenburg zingen we tweemaal per jaar een Mariavesper.

Voor al zijn activiteiten onderhoudt de schola met name via het secretariaat en het bestuur een uitgebreid en gevarieerd **netwerk van relevante contacten**, zoals daar zijn: organisatoren van evenementen en tentoonstellingen, journalisten, culturele ondernemers (jubilerende) kloosterordes, parochiebesturen en uitvaartondernemers. Indirect betrokken zijn bedrijven die ons drukwerk verzorgen en cd's produceren.

De buitenste schil wordt gevormd door wat er rest van **Gregoriaans Nederland**. Wij behoren om het zo te zeggen tot dezelfde maar krimpende bloedgroep. Zo telt ons land nog ca. 60 gregoriaanse schola's. Zie <https://www.gregoriaans-platform.nl>. De meesten daarvan zijn koren verbonden aan parochiekerken en doorgaans klein en kwijnend. Een uitzondering moet gemaakt worden voor enkele scholae die net als wij een grotere ambitie hebben. Met hen onderhouden we geen structurele contacten maar ontmoeten hen wel bij gelegenheid. (bv het Gregoriaans Festival in Nederland). Contacten met die buitenwereld (bv de Gregoriusvereniging) zijn er zeker, maar verlopen vooral via de dirigent.

Deelname schola aan 'blijde incomste' tijdens het gebroeders van lymborchfestival in Nijmegen

Wij zingen omdat het een authentieke menselijke behoefte is, alleen of voor onszelf, maar het liefst voor een publiek. Het afgelopen jaar 2022, hebben we 15 uitvoeringen gegeven variërend van een jubileumconcert in het klooster St. Catharinadal te Oosterhout via de gregoriaans gezongen Vita van Titus Brandsma bij gelegenheid van zijn heiligverklaring tot het kerstconcert samen met de genoemde vrouwenschola. De publieke belangstelling varieert en is

afhankelijk van plaats en thematiek: doorgaans telt ons auditorium tussen de 50 en 150 personen. Een enkele keer, bij grotere evenementen, voor een groter publiek. De belangstelling voor gregoriaanse zang is weliswaar een niche markt, maar wel een die kan groeien.

4 Hoe heeft het gregoriaans zich ontwikkeld?

Het gregoriaans gaat in de kern om een zangwijze die parallel aan en in dienst van de liturgie in de christengemeenten sinds de late oudheid is ontstaan. De oudste schriftelijke getuigenissen van het gregoriaans, zoals we die nu kennen, stammen uit

de achtste eeuw: het betreft teksten zonder muziek die uit het hoofd werden gezongen en mondeling werden doorgegeven. Vanaf ca 850 werden die melodieën genoteerd met behulp van een symbolisch schrift, zgn neumen. Eerst nog heel rudimentair, maar in de 11^e eeuw verschijnen er zangboeken waarin de melodieën met noten op een vierlijnige notenbalk werden geplaatst.

Scholazangers zingen beurtelings psalmverzen

Die zangboeken leggen dus de eerder mondeling of in rudimentaire schriftelijke vorm overgedragen muzikaal-liturgische traditie vast. Van daaraf gaan zowel ontwikkeling als verval van het gregoriaans vaak hand in hand. Ontwikkeling, omdat het gregoriaans een levende traditie is en er bijvoorbeeld nieuwe gezangen nodig waren met de uitbreiding van de kerkelijke kalender in kerk en klooster: er werd flink op los gecomponeerd. Verval deed zich voor waar het gregoriaans zich letterlijk loszong van de

liturgie en voor andere doeleinden werd ingezet of waar in het rijke, melismatische notenschrift (melisme = het zingen van meerdere, soms veel noten op een lettergreep) werd gesneden en gesnoeid en er met de zogenaamde *cantus planus* een zang ontstond waarvan alle noten even lang waren. De eens zo levendige ritmiek bedoeld ter ondersteuning en verlevendiging van de tekst legde het loodje.

Deze en andere vormen van verval duurden lange tijd voort en er zijn ook vandaag nog uitingen van hoorbaar. Niettemin zette zich vanaf het midden van de 19^e eeuw een herstellbeweging in. Benedictijnen van het Franse klooster Solesmes toonden toen een hernieuwde belangstelling voor de oudste handschriften in de overtuiging dat daar het zuivere gregoriaans te vinden was. De sleutel daartoe lag in een moeizame vergelijkende studie van de verschillende handschriften (= semiologie). Die arbeid leverde vanaf het begin van de 20^e eeuw een aantal vernieuwde zangboeken op waarin het gerestaureerde gregoriaans werd gepresenteerd. Die zoektocht naar het levende en levendige gregoriaans gaat door tot op de dag van vandaag.

Voor een goed begrip van wat hieronder volgt is het van belang nogmaals te benadrukken dat de schola niet de tot Vaticanum II gebruikelijke zangwijze heeft willen volgen, maar zich nadrukkelijk schaarde aan de kant van diegenen die het gregoriaans weer in zijn oorspronkelijke, middeleeuwse vorm willen weergeven.

Hieronder beschrijven we hoe we als schola die traditie van het gerestaureerde gregoriaans hebben opgepakt en uitgedragen.

5. Hoe heeft de schola de traditie opgepakt?

In 1988 werd de schola opgericht. Dirigenten van gregoriaanse koren uit Nijmegen en omgeving verenigden zich met de bedoeling om samen een modelkoor te vormen. De liefde voor gregoriaanse zang had deze mensen bijeengebracht. Met vereende krachten wilden zij in praktische zin de verworvenheden van het gerestaureerde gregoriaans gaan uitdragen. Uit dat modelkoor is de huidige schola voortgekomen: de groep zangers onder leiding van een dirigent zoals eerder beschreven.

De werkzaamheden sinds 1988 laten zich als volgt samenvatten.

Naast optredens op vele plaatsen in Nederland en optredens in verband met uitzendingen van KRO-radio en tv vonden concerten plaats in België, Frankrijk, Duitsland en Italië.

In de loop der jaren zijn van de Schola 8 cd's verschenen. Ook heeft de schola in eigen beheer 3 boeken uitgegeven. (zie bijlage 2)

Het actualiseren van het gregoriaans en het zoeken naar buitenkerkelijke locaties om het gregoriaans ten gehore te brengen hebben in de loop der jaren bij de activiteiten van de schola een steeds sterker accent gekregen. Dat was een bewuste keuze.. De gregoriaanse zang een glansrijke inhoud geven in ook andere dan liturgische contexten acht de Schola Karolus Magnus haar belangrijkste taak. Hieronder een paar voorbeelden:

- a. In 2008 heeft de schola zich op dit onderdeel heel nadrukkelijk van zich doen spreken met haar project *The Martyred Virgins*. Maagd-martelaressen als Sint Agatha en Sint Agnes zijn destijds met geweld om het leven gebracht. In het scholaproject zijn ze neergezet als prototypisch voor het geweld tegen vrouwen dat onverminderd actueel is. In het project van *The Martyred Virgins* werden o.a. aan deze martelaressen gewijde gregoriaanse gezangen ten gehore gebracht. Die werden afgewisseld (en daardoor verbonden) met door een actrice gesproken teksten waarmee verslag werd gedaan van hedendaagse gewelddadigheden, in de bewoordingen van slachtoffers zelf, of van mensen die getuige waren van dat geweld. "Een cd waarbij je de rillingen over de rug lopen", schreef de NRC. De schola heeft dit programma uitgevoerd bij de aanbieding van het rapport Deetman over misbruik in de kerk. De laatste uitvoering vond plaats op 25 januari 2020 bij de opening van de tentoonstelling *Faces Of Rape* van de kunstenaar FBVG in Amsterdam. Zij schildert portretten van vrouwen die in media met het verhaal van hun verkrachting naar buiten kwamen.

Uitvoering Coronamis in Sint-Stevenskerk Nijmegen 2021

b. De corona- uitbraak in 2020 bood opnieuw een mogelijkheid om het gregoriaans in deze tijd te plaatsen. Onze dirigent restaureerde oude gregoriaanse gezangen en gaf deze een plaats in een zo geheten corona-project, waarvan uitvoering de toehoorder troost biedt.

*Gregoriaans Concert
'De stem van Titus Brandsma'*

Op zondag 4 september 2022 om 15.00 uur zal de Nijmeegse schola cantorum Karolus Magnus in de Ontmoetingskerk (Meijhorst 70-33 Nijmegen) een optreden verzorgen onder de titel 'De stem van Titus Brandsma'. Speciaal voor deze pas heilig verklaarde grootste Nijmegenaar aller tijden stelde dirigent Stan Hollaardt een programma samen met teksten van en over het leven van Titus Brandsma.

Vóór de pauze klinken gezangen over de corona-pandemie en over de heilige Norbertus van Genep, die 900 jaar geleden de orde van de norbertijnen stichtte.

Toegangsprijzen: € 12,50 in de voorverkoop; € 15,- op de dag zelf. Kaartverkoop verloopt

- via de website www.karolus-magnus.nl
- via secretariaat en balie Ontmoetingskerk. (Voor de openingstijden raadplegen de website: www.ontmoetingskerk.net)
- of via een van de zangers van de schola

Nadere inlichtingen:
ijmverhagen@gmail.com of 06-51248009

Flyer Titus Brandsmaprogramma 2022

c. Ook de heiligverklaring van Titus Brandsma bood de schola een mogelijkheid om gregoriaans in te zetten. De schola beschreef zijn persoon en levensgeschiedenis en kleurde deze met bestaande gregoriaanse gezangen hetgeen leidde tot een gezongen biografie.

De schola zoekt dus nadrukkelijk naar buitenkerkelijke toepassingen van gregoriaanse zang en is op dit moment bezig met in de vorm van een 'vluchtelingenvespers' aandacht vragen voor de migrantenproblematiek door de eeuwen heen.

Waar het oude en het nieuwe kunnen worden verbonden voelt de schola zich thuis en zoekt zij naar een thematiserende invalshoek.

6. Waar beoefenen wij het gregoriaans?

Kern van de activiteiten van de schola vindt plaats op de wekelijkse repetitieavond. Behoud van het gregoriaans is allereerst gediend met het zingen ervan. Zonder uitvoeringspraktijk geen levend gregoriaans. Gedurende drie uur wordt daar gewerkt aan een zo perfect mogelijke, d.w.z. zo oorspronkelijk mogelijke, uitvoering van de gezangen uit de op stapel staande optredens. De repetitie op de dinsdagavond is de focus van al onze activiteiten.

De locaties waar de schola optreedt lopen behoorlijk uiteen. In principe is elke locatie geschikt zolang er gezongen en geluisterd kan worden. Binnen en buiten, in sacrale

en niet-sacrale ruimtes, op grote en kleine podia, in publieke en private ruimtes. De plek waar de schola zingt is allereerst de keus van een opdrachtgever soms ook uitdrukkelijk onze eigen keus.

Een paar voorbeelden van die binnen- en buitenlocaties.

Zingen in de natuur bij het ochtendgloren op paaszaterdag bij de ruïne van de Sint-Walrick kapel en de koortsboom in Overasselt

Schola zingt in de hal van het centraal station van de NS in Utrecht

Open lucht: bij een vernissage in Heumen en Kilder; een optreden op de dijk in Kekerdom, onze Dante-optredens in fort Asperen die deels op de tv zijn uitgezonden. Onze bijdrage aan de 'Blijde Incomste' tijdens het gebroeders van Lymborchfestival in Nijmegen en ons jaarlijks optreden op paaszaterdag bij de koortsboom en de kapel ruïne van Sint-Walrick in Overasselt.

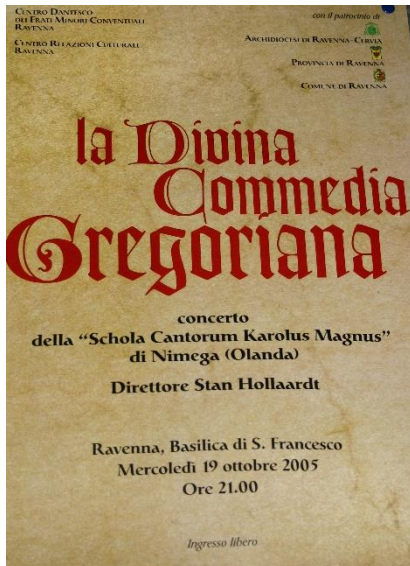
Binnenruimtes: kerstzingen in de stationshal (Utrecht/Arnhem), in de schouwburg van Nijmegen bij gelegenheid van de uitreiking van de Karel de Grote prijs, de talloze kleine en grote kerken in binnen- en buitenland (om er een paar te noemen de Paltskapel in Aken, kapel te Smakt, de Sint-Stevenskerk te Nijmegen, de Sint-Pieter te Rome, de Lebuinuskerk te Wilp. En niet te vergeten: de Leeuwenbergkerk in Utrecht waar wij op verzoek van de organisatie van het Le Guess Who jongerenfestival optraden voor een bomvolle kerk met een internationaal jeugdig publiek.

Het moet gezegd, de kerk van welke signatuur ook is wel het favoriete podium.

Een paar voorbeelden van optredens in het buitenland:

- a. België (festival van Watou 1994), Frankrijk (Dijon 2008, Flavigny sur Ozerain 1994, 1999, 2008 en 2009; St. Riquier 1998)

- b. Duitsland (Kleve 1995, 1996 en 2014; Kevelaer 1998, Aken 1998 en 2019, Kloster Graefenthal 2014 t/m 2019)
- c. Italië (Rome 2002, Florence 2005, Ravenna 2005, Verona 2005).

Poster ter aankondiging van optreden schola in Ravenna, Italië (2005)

7. Hoe ordenen wij onze manifestaties rond ons erfgoed?

In de loop van de jaren is er in de optredens iets van een structuur zichtbaar geworden.

Een eerste categorie optredens wordt gevormd door jaarlijks terugkerende uitvoeringen. Het gaat om paaszingen bij het ochtendgloren in de open lucht bij de Hatertse Vennen (Overasselt, Walrickruïne) op paaszaterdag, de bijdrage van de schola aan het Gebroeders Van Lymborch festival in Nijmegen, het – ergens in Nederland - opluisteren van een dienst op de eerste zondag van de advent, het ten gehore brengen van de Mariavespers in de maanden mei en oktober en een kerstconcert, samen met vrouwenschola Voces Caelestes.

Een tweede groep is die van wat we projecten plegen te noemen. Hun gemeenschappelijk kenmerk is dat ze meerdere optredens kennen, een langere tijdsduur (van een tot meerdere jaren) en een flinke investering in tijd en soms ook geld vergen. Alle (hierboven genoemde) CD's met hun *spin-off* kunnen daartoe gerekend worden.

Een derde categorie zijn die optredens die zich door het jaar aandienen. Op verzoek van derden, eenmalig en van bescheiden omvang. (ter opluistering van een evenement, een herdenking, een mis bij een gelegenheid, een vernissage e.d.).

Als hoeders van het erfgoed hebben we niet alleen de zang maar ook de verbreiding van de kennis van het gregoriaans in ons vaandel staan. Ook langs de weg van de publicatie van boeken en het geven van workshops werkt de schola aan behoud van erfgoed. Tijdens optredens van de schola worden cd's en publicaties ten verkoop aangeboden. Die artikelen kunnen ook via de website gekocht worden.

Sociale media worden door de schola nog niet systematisch aangewend om bekendheid te genereren. Wel staan er op YouTube filmpjes door onszelf of door anderen geplaatst.

8. Hoe is het gregoriaans opgebouwd en hoe zing je het?

Gregoriaanse gezangen zijn op verschillende wijzen te onderscheiden. In de erediensten gaat het om vaste en wisselende gezangen, in kloosters kent men een achttal getijden met eigen gezangen, de gezangen zijn ook te onderscheiden naar de modus waarin de melodie is gecomponeerd en naar de plaats die ze innemen in de liturgie.

A. De erediensten.

- a. Een eredienst (mis) kent vaste gezangen waarvan de inhoud steeds hetzelfde is maar de melodie kan variëren (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei). Er bestaan bijna twintig gangbare missen met vaste gezangen.
- b. Daarnaast kent een eredienst wisselende gezangen bepaald door hun plaats in het kerkelijk jaar. Dat jaar begint met de eerste zondag van de advent en eindigt met het Feest van Christus Koning op de laatste zondag vóór de advent. Hiermede zijn alle zondagen en feestdagen benoemd en bepaald door hun thema's van die bewuste zondag. Een mis op zo'n zondag kent een eigen Introitus, een Graduale, een Alleluia, een Offertorium en een Communio. Hun plaats in de eredienst staat vast, maar inhoud en melodie variëren.

B. Getijden of Officie.

- a. Deze stammen uit een lange kloostertraditie. De dagorde telt 8 getijden, momenten waarop de kloosterlingen zich in hun kapel verzamelen voor het bidden en zingen van de getijden. Acht maal per dag, te beginnen bij de nachtelijke Metten, via de Lauden, de Priemen (1^e uur), de Terts (3^e u) de Noon (6^e u), de Vesper tot aan de Completen als de dag ten einde loopt.

- b. Maar ook elke dag van het jaar heeft zijn vastgestelde getijden. Die zijn zowel bepaald door de zondagen van het kerkelijk jaar, maar ook omdat elke dag van het jaar een eigen thema, feest of herdenking kent. De gezangen van die dag zijn bepaald en omschreven en refereren aan het thema van die dag. Bv de feestdag van de H. Antonius abt. Zo hebben en hadden kloosterlingen elke dag een andere gezangensequentie te zingen.

Uitvoering Metten van Sint-Lebuiinus in de kerk van Wilp

- c. Een belangrijk aandachtspunt vormen de Psalmen. Uit het Boek der Psalmen van David uit het oude Testament. 150 Psalmen. In feite vormen zij de kern van het Gregoriaans. Een psalm bestaat uit een Antifoon, voorzang, gevolgd door de verzen van bedoelde Psalm in recitatief vorm, en afgesloten door dezelfde Antifoon. Een Psalm kan meerdere composities hebben. Het psalmodiëren, is een essentieel onderdeel van het Gregoriaans.

- d. Als laatste kunnen worden genoemd een grote schare gezangen die een eigen status hebben zoals bijvoorbeeld de Hymnen Salve Festa dies, het Te Deum en de Mariagezangen (Ave Maria, Salve Regina, Regina caeli).

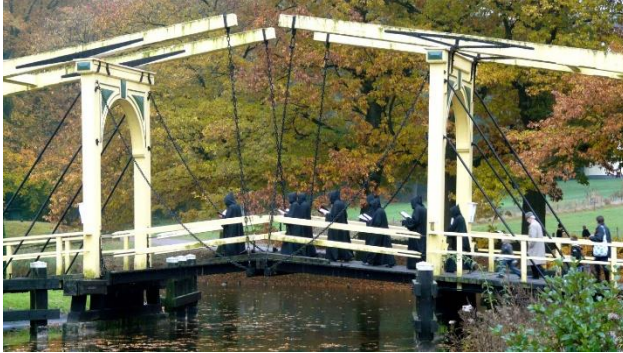
Voor een adequate uitvoeringspraktijk van dat grote corpus van gezangen dienen de zangers niet alleen te beschikken over goede zang-technische vaardigheden, maar ook over enige kennis van semiologie, van liturgische aspecten en vooral van de betekenis van te zingen teksten. Liturgisten hoeven de scholazangers niet te zijn, maar wel moeten ze bekend zijn met de plaats en functie van gezangen in de liturgie. Er is voorzien in een individuele jaarlijkse screening van elke zanger en een voortgangsgesprek.

Er wordt sterk nadruk gelegd op het bereiken en handhaven van een zekere kwaliteit om des te nadrukkelijker en krachtiger naar buiten te kunnen treden. Het repeteren is dienstig aan het op zoek gaan naar zoveel mogelijk podia.

9. Wat willen wij doorgeven?

Het volgens semiologische inzichten zingen van gregoriaanse gezangen is wat wij willen doorgeven. Wat de schola in essentie wil doorgeven is de vaardigheid om het gregoriaans op de juiste wijze te beoefenen. Basis daarvoor zijn de studies van de

vroegmiddeleeuwse handschriften die vanaf de 19e eeuw door de monniken van Solesmes (Frankrijk) zijn ondernomen. De daar ontwikkelde semiologie (de leer die zich bezighoudt met de verklaring van de tekens die boven de teksten zijn vermeld) nemen we tot uitgangspunt met name omdat deze tekens informatie geven over de ritmiek van de gezangen.

Schola zingt in Openluchtmuseum

Daarnaast wil de schola - zowel bij de zangers zelf als bij het gehoor van de schola - de vaardigheid doorgeven om de spirituele dimensies van de verklankte teksten te kunnen ervaren. Tekst en melodie verhouden zich in het gregoriaans op perfecte wijze tot elkaar. In geen ander muzikaal genre zijn tekst en melodie zo intens met elkaar verbonden. De essentie van het gregoriaans is gelegen in de eenheid

van taal en melodie. Op gregoriaanse wijze verklankte teksten komen bij de toehoorder daardoor dieper binnen, geven rust en zetten aan tot reflectie.

Die essentie is niet voorbehouden aan gelovig kerkvolk maar is het eigendom van ieder die wil 'luisteren'. En daarmee is ook de betekenis van het gregoriaans voor heden en toekomst aangegeven.

Wat daarvoor nodig is? Geoefende zangers en geoefende toehoorders.

Een gregoriaanse zanger dient dus eerst de woorden en zinnen van de teksten goed gesproken te hebben. Hij moet ze verstaan om die te kunnen doorgeven. De mededeling die in de tekst besloten ligt is essentieel voor de emotie en uitvoering, en frasering van de klanken. De kracht van het gregoriaans komt voort uit het gezamenlijk unisono zingen. Een groep zangers behoort precies gelijk en zuiver en precies ritmisch en met een zekere emotie en prosodie de tekst neer te zetten. Wat daardoor gebeurt is dat de woorden het niveau van een individu ontstijgen en bij zangers en toehoorders een transcendente ervaring doet ontstaan. En dit is waardoor het gregoriaans soms uitstijgt boven andere muzikale tendensen.

Gregoriaans is weliswaar heel oud, maar het transcendente ontstijgende effect zal velen in de toekomst prikkelen om hieraan hetzij hun eigen vorm te geven of het gregoriaans gewoon voort te zetten. Vergelijk het hedendaagse rappen, dat deels dezelfde principes hanteert als het gregoriaans.

Met het oog op het doorgeven van kunde en van kennis heeft de schola in eigen beheer een boek uitgegeven medeoprichter J. Janssen "de restauratie van het gregoriaans, een gebed zonder end". De schola tracht de verkoop van dit boek te stimuleren.

10. Wat is de kern van wat wij doen?

Wij komen wekelijks bijeen met de intentie om nog weer beter in staat te zijn om een gregoriaans gezang te laten klinken zoals het de componist voor ogen heeft gestaan. Ons streven is dus met een uitvoeringsinterpretatie van het gezang te komen waarbij de woorden die de eigenlijke boodschap van het gezang vormen ook de muzikale accenten krijgen die de componist voor ogen stonden. Want dat is de essentie van het gregoriaans: van woorden muziek maken en met die muziek de toehoorder raken en zodoende de boodschap van die woorden dieper te laten binnenkomen.

Het is niet alleen een kwestie van zingen, maar ook van onderzoeken en interpreteren. Een verhelderende gezamenlijke lezing en duiding van de tekst onder leiding van de dirigent gaat vooraf aan elk gezang. Eerst begrijpen dan zingen: wat betekenen de woorden van het onderhavige gezang? Zijn er betere vertalingen? Wat is er vanuit semiologisch gezichtspunt over het gezang te melden? En wat betekent dat voor de daaruit voortvloeiende ritmische interpretatie? Uit welke tijd stamt het? Welke versies bestaan er? Waarin verschilt de notering in de verschillende handboeken? Enzovoort. Door hetgeen wij op onze repetitieavonden doen werken wij continu aan een verhoging van het niveau en aan een vergroting van het repertoire. En daarmee dragen wij bij aan het behoud van het gregoriaans. Wij beleven plezier aan deze studieuze, gelaagde en gevarieerde omgang met het gregoriaans en het is die geleidelijk gegroeide praktijk die we willen behouden.

11. Wat vinden we zelf leuk aan het zingen van gregoriaans?

De zangers beleven veel plezier aan het zingen. Ieder om een eigen reden. Zij zijn getroffen door hetzij de schoonheid en de troost die van het samen zingen uitgaat, door de heilzame herhaling in de psalmzang, door de rustgevende tijdeloosheid, de nadruk op ingetogenheid en wat al niet meer, maar wat ook aanspreekt is het feit dat zoveel vogels van verschillende pluimage een aangenaam onderling verband vormen om, hoe bescheiden dan ook, bij te dragen aan behoud van dit erfgoed.

12. Wat maakt dat ook jongere generaties gregoriaans leuk zullen vinden?

Het erfgoed dat we willen hoeden heeft vorm en inhoud en die horen onverbrekelijk bij elkaar maar de essentie draait om de inhoud - de verklankte tekst die de mens helpt, troost en rust schenkt (en nog heel veel meer). Die essentie is niet

voorbehouden aan gelovig kerkvolk maar is het eigendom van ieder die wil 'luisteren'. Een jongere generatie kan inspiratie putten uit het principe van verklankte tekst die zijn oorsprong vond in teksten die op een reciteertoon voorgedragen werden. De rap vertoont grote verwantschap daarmee.

13. Hoe en waar hebben wij wat vastgelegd?

De inhoudelijke oefeningen die de dirigent aan de leden van de schola in de loop der jaren heeft gegeven, zijn terug te vinden op zijn PC. Het begint met een korte cursus onder de titel 'Neumen, notatie en interpretatie'. Vervolgens betreft het de beschrijving van oefeningen die titels dragen als: Inzingoefeningen, Legato gregoriaans, Oefeningen, Zangoefeningen, Zuiver zingen.

Er bestaat een zeer uitgebreid repertoire, deels te vinden op de website van de schola, deels te vinden bij een Index die van de schola gezangen is aangelegd. Gezangen zijn voor de leden vanuit de website te downloaden.

Het archief berust bij het secretariaat. Het is grotendeels gedigitaliseerd en omvat over de afgelopen 35 jaar in totaal ca. 66.000 bestanden, die zijn opgeslagen op een externe vaste schijf.

De collectie gezangen omvat een kleine 1.000 gezangen. Daarvan zijn de partituren beschikbaar in kwadraatnotenschrift, alsmede de tekst in het Latijn en in het Nederlands. Er wordt gewerkt aan het plaatsen van deze gezangen in een database.

Aan de geschiedenis van de schola wordt elke tien jaar een boekwerkje gewijd, geheten "kroniek". Het eerste deel omvat de periode 1988- 2003; het tweede 2003 – 2013. Aan het derde deel wordt thans gewerkt

14. Hoe geven we het immaterieel erfgoed door naar volgende generaties?

Bewuste, doelgerichte overdracht vindt eigenlijk niet plaats. Leidend is de gedachte dat voorbeeldig zingen op zoveel mogelijk plaatsen en via geluiddraggers, (na)volgers oplevert. Gelukkig slagen we erin om bepaalde groepen, vooral ouderen, voor onze zang te interesseren maar jongere generaties weten we vooralsnog niet te bereiken. De incidentele workshops van de schola oogsten enthousiasme, maar leveren geen nieuwe rekruten.

15. Een sterkte-zwakte analyse van en door de schola

Sterke punten zijn:

- Missie en visie SCKM
- Financiële grondslag
- Expertise (inhoudelijk en didactisch) en netwerk dirigent
- Beschikbaarheid van talloze partituren
- Beschikbaarheid van Website met een externe en een interne functie

- Hoog niveau zangkwaliteit/ naamsbekendheid/ het merk SCKM
- Veel aandacht voor de individuele zangstem (van dirigent en vocal coach)
- Expertise dirigent (inhoudelijk en didactisch)
- Inzet van de schola als geheel: een troupe met veel ervaring en een hoge mate van loyaliteit
- Creativiteit en bereidheid tot experiment
- Actualiseren van universele thema's in gregoriaanse zang
- Uitbuiten van het historisch gegeven dat gregoriaans de oudste Europese muziekvorm is

Zwakke punten zijn:

- De opklimmende leeftijd (gem. 72,2 jaar)
- De afnemende kwaliteit van de zang
- Ongelijke verdeling van de innovatieve expertkennis (deze ligt vooral bij dirigent; zangers zijn goedwillend en leergierig maar gemiddeld genomen geen deskundigen)
- Ontbreken van vaste kern van externe belangstellenden, sponsors
- Promotie-activiteiten ten behoeve van werving nieuwe zangers
- Het ontbreken van ANBI-status

Als kansen zien wij:

- De huidige tijdgeest die openstaat voor spiritualiteit/ spiritueel geladen tekst en zang
- Onbevangen opstelling Jongere generaties t.o. gregoriaans (geen connotatie met opvoeding en kerkgang)
- Mogelijkheden tot samenwerking met meer partners buiten het domein van het gregoriaans (mixed music, gezamenlijk optreden op festivals, enz)
- Tendensen naar verbreding van uitvaart ritueel en uitvaartpraktijk en een daarop toegesneden programma dat binnen de schola in ontwikkeling is

Als bedreigingen zien wij:

- Gebrek aan jonge zangers en aan dirigenten
- Te verwachten gebrek aan dirigenten die met authentiek gregoriaans vertrouwd zijn
- De bodem waarop het gregoriaans ooit gedijde is nagenoeg verdwenen: het zegt de meeste mensen weinig of niets

- Daarmee samenhangend het verdwijnen van expertise (bv op conservatoria en zanginstituten)
- De uitvoering op de traditionele podia (in kerken tijdens vieringen) staat onder druk door krimpende budgetten: het mag vooral niet veel kosten.

Wat hebben tot nu gedaan om zwakke punten/bedreigingen/problemen op te lossen?

- Gepoogd is nieuwe zangers te werven, en dan met name jongere, maar dat wordt gaandeweg lastiger, omdat de groep zelf elk jaar verder veroudert en daarmee de kloof naar jongeren verder wordt verbreed.
- Aan ongelijke verdeling van innovatieve kennis wordt gewerkt doordat de dirigent méér doet dan alleen dirigeren. Hij geeft uitleg bij compositie van gezangen die worden ingestudeerd. Hij geeft regelmatig theorielessen.
- Lange tijd dreef de schola op een vaste groep van zogenaamde "vrienden van de schola" die waren ondergebracht in een aparte stichting. Dit kalfde af en de stichting is opgeheven. Nu wordt gewerkt, moet worden gewerkt, aan het aanleggen van een lijst van emailadressen van geïnteresseerden
- Eerder is de ANBI-status aangevraagd, maar die aanvraag is destijds afgewezen. Een nieuwe aanvraag wordt voorbereid.
- Een grote bedreiging vormt de mogelijkheid van het onverhoopt wegvallen van de huidige dirigent. Daarop zou kunnen worden vooruitgelopen door reeds op dit moment te zoeken naar vervanging en deze vervanging ook een plaats te geven in de oefenpraktijk, maar dit blijkt in de praktijk lastig.
- Dat krimpende budgetten de uitvoering onder druk zetten proberen wij tegen te gaan door ons te verdiepen in mogelijkheden van subsidieverlening en fondsenwerving.

16. Toekomstplannen en voorgenomen acties

- We communiceren in ons PR-beleid met een diffuse en ondoorzichtige groep waarin een kern ontbreekt. Dat willen we veranderen door middel van een oproep op onze website aan bezoekers van die website en hen te vragen hun belangstelling kenbaar te maken, zodat wij contact kunnen opnemen. Hetzelfde willen we gaan doen met bezoekers van onze concerten. Die kunnen door het invullen van een inlegvelletjes in het programmaboekje hun belangstelling kenbaar maken.
- Onze vocal coach is overbelast. Gevolg daarvan is aan de individuele coaching van de zangers onvoldoende aandacht kan worden besteed. We willen toewerken naar uitbreiding van capaciteit door inschakeling van een tweede coach.

- De schola beschikt over een kleine duizend partituren. De vele gezangen en partituren waarover de schola beschikt zijn nog niet alle evenzeer toegankelijk. Gewerkt wordt aan de aanleg van een index waarin van elk gezang een aantal bijzonderheden worden vastgelegd (soort gezang, modus, al dan niet beschikbaarheid van voorzang, e.d.)
- We werken in Nijmegen samen met de vrouwenschola. Jaarlijks organiseren we een gezamenlijk kerstconcert. Met het Gregoriaans Koor Dukenburg voeren we jaarlijks twee keer de Mariavespers uit. We willen de goede contacten met beide koren onderhouden en uitbreiden.

- We hebben een dirigent met meer dan 50 jaar ervaring. De schola is in hoge mate van hem afhankelijk is, mede omdat hij naast dirigent ook componist en programmeur is. Dat maakt ons kwetsbaar in het voortbestaan. We willen die zorg bespreekbaar maken en een plan ontwikkelen om op korte termijn iets aan die kwetsbaarheid te doen.
- We doen te weinig met de aanwezigheid van universiteit en hogeschool; Nijmegen telt veel studenten. Daarom willen we onze contacten met de universiteit en met de studentenparochie intensiveren. Enkele jaren gelden verzorgden we daar een workshop, maar daarbij is het gebleven.
- Behoud van expertise op middellange termijn vraagt om middelen die de draagkracht van de schola overstijgt. Fondsenwerving en het verwerven van (grotere)donaties brengen die doelstelling binnen bereik. De schola gaat opnieuw een poging doen om een culturele ANBI te worden. De schola gaat zich ook actiever dan voorheen toelagen op fondsenwerving.

BIJLAGE 1: VOORDRACHTFORMULIER

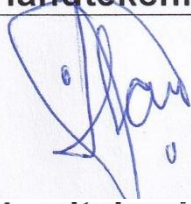
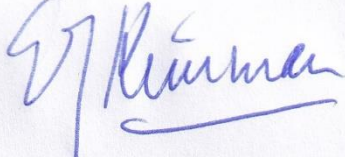
Voordrachtformulier

Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland

"Gregoriaanse zang, stilte en beroering" wordt voorgedragen voor de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland door de volgende organisatie(s)/perso(o)n(en):

Aanvrager: bestuur van de schola cantorum karolus magnus te Nijmegen

Deze voordracht wordt ondersteund door de volgende organisatie(s) en perso(o)n(en)

Naam	Functie	Handtekening
A. Zielhorst	voorzitter van de stichting Amici Cantus Gregoriani en dirigent van het Gregoriaans Koor Utrecht	
Naam	Functie	Handtekening
J.W.M.S. Minses	Burgemeester van de gemeente Heumen	
Naam	Functie	Handtekening
M. Arendsen	Directeur Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven	
Naam	Functie	Handtekening
H. Hendriks	Cultureel ondernemer te Nijmegen	
Naam	Functie	Handtekening
E. Kimman	Deken van Nijmegen	

Vanuit de schola fungeert Jos Verhagen als contactpersoon bij het kenniscentrum (jjlmverhagen@gmail.com).

BIJLAGE 2: overzicht van uitgegeven boeken en cd's.

Door de schola uitgegeven cd's

1993: 'O virgo mater' met Mariagezangen en orgel improvisaties door Berry van Berkum;

1995: 'Canticum novum' met de integrale Latijnse uitvoering van de mis van de vijfde zondag van Pasen; (uitverkocht)

1997: 'Media vita' met gezangen uit de misliturgie en het officie van de overledenen; een remake (2009) met een booklet. Teksten in Latijn, Nederlands en Engels.

2000: 'La Divina Commedia Gregoriana' dubbel - cd. Een middeleeuwse, gregoriaanse cyclus die ons vanuit de hel, over de louteringsberg naar het paradijs voert.

2006: 'Imago Christi': beelden van Christus door de eeuwen heen; een dubbel-cd met een booklet van 40 pagina's. Teksten in Latijn, Nederlands en Engels.

2012: 'The Martyred Virgins', een monument voor de slachtoffers van geweld tegen vrouwen. Deze cd gaat vergezeld van een booklet met 48 pagina's, waarin de tekst van de gezangen in het Latijn is afgedrukt met vertalingen in

het Nederlands en het Engels.

De in het Engels gesproken teksten zijn afgedrukt in het Nederlands en het Engels. Een Duitse vertaling is op verzoek verkrijgbaar.

2016: De Schola heeft een cd opgenomen met daarop de Metten van Sint-Lebuïnus.

2022: '900 jaar Norbertijnen, eeuwfeest in coronatijd', een live registratie van een concert dat op 17 oktober 2021 in de abdij van Berne werd gegeven. Op de cd zijn ook gezangen te horen die deel uitmaken van de 'Missa in tempore contagii universalis', kort gezegd: door de schola vormgegeven gezangen met betrekking tot de coronapandemie.

Door de schola uitgegeven boeken:

2013: Augustinus Hollaardt 'Hoogtepunten uit de gregoriaanse traditie'. Gregoriaanse gezangen in het kader van hun liturgische context met door Karolus Magnus gezongen voorbeelden die via de website te beluisteren zijn.

2016: Stan Hollaardt en Gerard Pieters 'Lebuïnus herontdekt, een bezongen heilige'. Dit boek verscheen samen met de cd met Metten van Sint-Lebuïnus.

2022: Jacques Janssen als postume uitgave 'De restauratie van het gregoriaans, een gebed zonder end'. Jacques Janssen was hoogleraar Cultuur- en Godsdienstpsychologie aan de Radboud Universiteit Nijmegen en was betrokken bij de oprichting van de schola in 1988. Het boek vertelt de volledige geschiedenis van het gregoriaans. Het omvat 477 pagina's en telt meer dan 300 illustraties.

